

Név:	Kisváradiné Balázs Anna*
Született:	1924. szeptember 8
Születési hely:	Vadász (Arad megye)
Állampolgárság:	Román
Nemzetiség:	Magyar
Vallás:	Evangélikus
Családi állapot:	Hajadon
Gyermek:	–
Foglalkozás:	Diakonissza nővér
Ítélet:	8 év

* Kiszabadulása után kötött házasságot

...Ki a legaktívabb e mozgalomban? – kérdezte újból. – Nem tudom, talán Visky tiszteletesről hallottam a legtöbbet...

Két éves koromban már árvaságra jutottam, egy évvel idősebb nővéremmel. Édesanyánk 20 éves volt. Nehéz anyagi helyzetben nőttem fel. Mély hitű nagyanyám nevelt. A diakonissza hivatást választottam. 1945-ben a kolozsvári Református Diakonissza Intézetbe vettek fel. Több helyen, főleg Zilahon gyülekezeti munkát végeztem. 1956 óta már tudtam: a politikai rendőrség állandó megfigyelés alatt tart. 1958-ban megkezdődött hitben élő testvéreim letartóztatása az egész országban. Az volt a vágyam, hogy a többiek sorából, noha méltatlan vagyok rá, de ha lehet, ne maradjak ki.

A letartóztatás este 10 óra tájban történt. Egyetemista leánytestvéremet látogattam meg Kolozsváron. A kapualj sötétjéből hét civilbe öltözött ember (a securitate emberei) vett körül. Összeszedték az evangéliumi irataimat, leveleimet. A nekem oly drága otthonomat feldúlták. Háromváltás fehérneműt vihettem magammal. Tudomásomra hozták letartóztatásomat és kocsijukba ültettek. Nem tudtam eltitkolni örömeimet. – Elmegy magának a kedve – fenyegettek. – Börtönbe zárjuk. – Isten megerősített s a száguldó kocsiban ezt feleltem: – Minden idők keresztyénjeit üldözték. Semmi államelleneset nem cselekedtem. Ha mégis lezárnak, csak munkahelyet cserélek. Ott is szükség van Isten Igéjére! – Na csak azt próbálja meg – válaszolták megvetően, keményen.

Aztán gyorsan peregetek az események. Böröndömet elvették, két rend fehérneműt hagytak, a cipőfűzőt is ki kellett szednem, hajcsatot stb. Csak a fésűt és törülközőt tarthattam meg. Papírt, írószert, a Bibliát, semmit sem hozhattam magammal, az órámat sem. Felvették a személyi adataimat, vagyoni helyzetemet. – Mi a vagyonom? – nevettem. –Semmi. Azazhogy mégis, egy házhely, melyet édesanyám

vett nekem. – Ne merjen nevetni – szólt idegesen a tiszt –, mert mindjárt elveszük a kedvét!

Aztán egy mély földalatti pincehelyiségbe vittek. Beton, beton mindenütt; a falak, a padlózat, a plafon. És cementaszta. Egyik sarokban kicsi dézsa, fából (illemhely), közepesen asztal. Talán akkora volt, mint az én szobám, csak magasabb. Fent egy pici rácsos ablak. Nem volt nyitható. Jobboldalt, két feketére festett, emeletes vaságy, baloldalt egy egyedülálló, szalmával töltött zsákmatrac, vastagsága nem érte el a vasrámát, melyen feküdt az előbbi. Lábam sem ért a földre. Ezen ültem. A hideg vas hűtötte, vágta a lábamat. Lehetett sétálni is, ha elfáradtál az ülésben: 4 lépés előre és hátra. Az ajtón kukucskáló, kívülről elmozdítható vaslemez, melyen 5 percenként kémleltek minden mozdulatot, cselekedetet. Reggel 5 órakor ébresztés, 10 órakor lefekvés, de a vaslemezke csapódása, idegeidre menően, zavarta a csendet. Éjjel a felső ágyban kaptam helyet, egy 100-as égő szüntelen a szemembe világított, éjjel-nappal folyton égett. Nem volt szabad állig betakarózni az egyetlen nyomorult, lepedő nélküli pokróccal, és csak hanyatt fekhettünk. Így nem tudtam aludni, csak néha szundikáltam. Kiabáltak rám ezért. De mégsem ment. Talán ettől szenvedtem testileg a legtöbbet. Sötét szemüveggel vezettek át a folyosókon, kemény fogással tartva könyökömet. A cellában egy szép, fiatal lány volt. Későbbi kínjaim egyik okozója. Prostitúcióért ítélték el, amint később megtudtam, és hogy hamarabb szabaduljon, besúgóként dolgozott a securitaténak. Talán minden cellában akad ilyen. Szolgálatuk az volt, hogy a bizonytalanságban levő és kihallgatóitól megkínzott, a szeretteitől teljesen elzárt társaknak a bizalmába férkőzve kérdezzék a gyanútlan sorstársakat. Aztán volt holnapra előkészített kihallgatási téma. Előbb őt vitték fel, jól tartották étellel-itallal, aztán a tőle kapott információt kibővítették.

Két és fél hónapig tartottak vizsgálati fogságban itt, enyéimtől teljesen elzárva. Csupán egy terhelt: nehogy miattam, vigyázatlanágomból, más is ide kerüljön. Ez a kísértés gyötört, megrontotta örömeimet az Úrban. Féltem

azt a 7 egyetemista lányt, akikkel együtt imaközösségben voltam. Nem tudtam letenni és az Úrnál hagyni ügyüket. Ez egyszer kibuggyant belőlem a besúgó lány előtt. Másnap már faggatni kezdett a tiszt minden ismerősöm felől. Makacsul kitartottam amellet, hogy Istennel és emberekkel megkülönböztetés nélkül, a Biblia határozta meg kapcsolataimat. Ha elmentem akárhová, vagy hozzám jött valaki az Úr Jézus volt a központ, a keresztről való beszéd – beszéd tárgyunk. Minden alkalommal államrend elleni szervezést vagy szervezetekben való részvételt akartak rámbizonyítani. Két-három jegyzőkönyvlapot kellett megsemmisíteni a kihallgatásom alkalmával, mert nem úgy írták, ahogy én mondtam. – Kérem – mondtam –, egy szervezethez kell egy névsor, azok neveivel, akik ide tartoznak, vezető, szervező, tagsági díj, gyülekezési hely. Ilyen nincs!

Aztán újból cellámba küldtek, a sötét szemüveggel botorkáltam le az emeleti lépcsőn.

Még valamit az itteni higiénikus körülményekről, orvosi ellátásról. 5 órakor ébresztés, 7 órakor számbavétel, amikor cellatársnőm, mint cellafelelős jelentette a létszámot. Körüljártak a cellában, végül 8 óra felé kikísértek az illemhely felé, a mosdóba, és azután kaptuk a reggelit: 1/2 liter pörkölt árpakávét, 10 dkg kenyeret. A napnak ezt a részét vártam a legjobban. Az illemhelyen román görög katolikus újság volt a vécépapír helyett, és az tele, de tele volt bibliai idézetekkel. Itt töltődtem fel lelkileg, néhány perc alatt. Bár szomorú volt a drága írások rendeltetése, de én már előbb tudtam: „A betű megöl, a lélek pedig megelevenít.” (2Kor 3,6) Így, az Írásban levő Lélek csodálatosan megerősített a mindennapok harcában. Fűtetlen fürdőszobában mosakodtunk. Kissé irtóztam a jéghideg zuhanyozástól, de nekünk kiszámított percek álltak rendelkezésünkre. Az egyetlen vízcsapot a szobatársnőm foglalta el. Nekem néhány perc alatt kellett levetkőznöm, zuhanyoznom, és félig megtörülközve a cellába visszakísértek, miután a dézsát is kimostuk.

A reggeli volt az egyetlen étkezés, amikor enni tudtam. Gyomor és nyombélgyulladás miatt nem ehettem a sovány

sült kukorica kenyeret, melyet kétszeri étkezésre kaptunk és a káposztalevest, melyben árpakása is volt. Szinte érintetlenül adtam vissza mindig, zsírtalan levéből fogyasztottam néhány kanállal.

12,5 kilót fogytam 2 és fél hónap alatt. Állandó vérzésem volt. Itt még kaphattam vattát, melyet szobatársnóm kért nekem, de később ez sem volt, fehérműmet téptem szét.

Álmatlanságom miatt orvoshoz mentem, az ő felszólítására. Egy 5 méter hosszú terem ajtajánál kellett megállnom, az orvos a terem másik végéből szólt rám (nem éppen udvariasan). Tisztában voltam vele, ez nem orvos, hanem hóhér. – Nem tudok aludni – mondtam. Nem panaszkodtam egyébről. Tudtam, testem minden betegsége a börtön miatt van. Értelmetlennek láttam e robotembernek panaszkodni. Abba kapaszkodtam, aki „erőtlenségeimet, fájdalomaimat hordozta”. S ez elég volt nekem. A kapott nyugtató, az ajtó feletti szellőzőlyuk párkányán volt. Kétszer kaptam belőle. Másoknak nagyobb szükségük volt rá és az örök azoknak adták.

Szobatársamnak nem volt szüksége evangéliumra. Így csak Uramhoz beszélgettem és mértem a 4 lépés hosszú és 4 lépés széles cellát. Hálával imádkoztam, és féltő könyörgéssel testvéreimért.

Életem legintimebb titkait is ki akarták faggatni belőlem a vizsgálati szobában. Megaláztak emberi méltóságomban kérdéseikkel. Nem győztem visszautasítani tolokodásaikat.

Főleg vasárnaponként, a társnóm trágárságaival traktált. Mondhatom nehéz volt elviselni. Rájöttem, hogy arról kérdeznek a kihallgatáskor, amiről vele beszélgettem. Így elzárkóztam tőle. Talán ezt bosszulta meg?

Két nagy kísértésem volt még:

1. Mindegyre azt álmodtam, hogy édesanyám sír, hogy bánatában meghalt és ezek nehéz napok voltak. Imáimban az Úr elé vittem: „Uram, hiszen ő ismer téged, s talán hálás amiért érte érte szenvedés.”

2. Az is aggasztott, hogy az egyetemista lányok is be

vannak zárva és elvesztették jövőjüket. A sétálóudvaron, amikor fél órára kivittek minket, a magas betonfalak sem tudták elzárni előlünk a napos kék eget. Szép, hosszú ős volt 1958-ban. A betonfalon jeleket kerestem. Vajon, ki van még bezárva? Magam is karcoltam kavicsal jelet, és énekeltem halkán a fal mellett, hogy hallják, de választ nem kaptam. Bár kiszabadulásunk után egyik férfitestvérünk, Püsök Miklós említette, hogy felismerte a dallamot és a hangomat.

A vizsgálatot folytató tiszt elvesztette türelmét, megfenyegetett azért, hogy nem beszéltem név szerint senkiről: Mit szól, ha felpofozom? – Ezt nem fogja megtenni – feleltem –, hisz ez a letűnt idők eszköze volt. – Ez hatott. – Gondolom előléptetést akar, ezért szeretné elferdíteni igazságomat.

Megvetéssel fordult el tőlem.

Úgy látszik be kellett fejeznie a vizsgálatot. A szekrényhez lépett, kivett onnan egy irattartót, melyből az összes hívó lelkész nevét felolvasta, majd megkérdezte: – Ismeri őket? – Igen – válaszoltam.

Végre megnyugtatott. Az egyetemisták közül csak Halmen Márta van megbüntetve. Őt az utolsó egyetemi évében kizárták az egyetemről, nem tehette le vizsgáit, de férjhez ment Szilágyi Imre, hívó fiatal lelkésztestvérhez.

– Ki a legaktívabb e mozgalomban? – kérdezte újból. – Nem tudom, talán Visky tiszteletesről hallottam a legtöbbet.

Véget ért a véres küzdelem 2 és fél hónapja.

Következett a per. Az Úr Jézus vívta meg helyettünk ezt a harcot. Nem találtak bennünk semmi bűnt. Tanúnak Lőrincz János tiszteletest idézték be. Engem a zilahi csoport-hoz csatoltak 3-as számú vádlottként. Heten voltunk a vádlottak padján. Az első számú vádlott görcsös krízisben volt, amit az orvosi bizonyítvány dacára sem vettek figyelembe. Őt is elítélték.

A bíró felkérte a lelkésztanút fejtse ki, hogy tulajdonképpen milyen szektáról van szó. Ő alázattal elmondta: –

Nincs itt szó szektáról. Mi a Biblia alapján álló református hitvallású egyházfelekezethez tartozunk. Egyszerűen arról van szó, hogy mi teljességében hisszük az egyház tanait, az ahhoz való visszatérést hirdetjük, és e szerint igyekszünk élni, melyekért pedig az egyházhatóságok elmarasztalnak, mivel egyeseknek csak visket a fülük s zavarja őket határozottságunk. Krisztus követésébe nem beleszülettünk, hanem személyes találkozás útján a Megváltó és Szabadító munkája által Istennel a békesség szövetségére tértünk, a bűnbánat és bűnbocsánat által. Rendelt egy férfit, aki bűnbocsánatot adjon a népnek.

Érdeklődéssel hallgatták bíránk. Hivatalból kinevezett ügyvédünk szépen védett. De ítéletünk előre elvégzett dolog volt. Kirakatper. Tőlem azt kérdezték, hol és kinek beszéltem hitemről. Azt feleltem: – Mindenhol és mindenkinek, ahol arra alkalmam nyílt.

8 évre ítélték, államrendellenes büntettségben marasztaltak el. Utolsó szó jogán, azt mondtam: – Itt állok, másként nem tehetek. Isten legyen segítségemre.

Nem engedélyezték a szeretteinkkel való búcsútálálkozást, s ez mind őket, mind minket nagyon elkésérített. Velem együtt ítélték még el egy ifjú lányt Zilahról. Ketten voltunk nők. Új perfelvételt hivatalból rendeltek el. Az ítélet jogerőre emelkedett: nyolc év javító börtön.

Még 4 hónapot töltöttünk a fellebbezési per befejezése után a kolozsvári börtönben. 6 személyt zsúfoltak össze egy kisebb mint 7 négyzetméteres cellában, sétálóhely nem volt, csak egy háromemeletes ágy. Ketten egy 80 cm széles ágyban; az alsó ágy és egy rövid pad szolgált ülőhelyül. Szeretteinkkel nem beszélhettünk, nem írhattunk, nem kaphattunk csomagot sem. Az ajtót bezárták mögöttünk. Itt is egy edény állt a sarokban, melyet este-reggel kiürítettünk, kloraminnal szagtalanítottunk. A legegyszerűbb higiéniai követelményekhez messzemenően nem volt jogunk. Az életoktatás, a program olyan volt, mint a vizsgálati fogság idején. Ami különbözött, az az volt, hogy jobban össze volt zsúfolva, de nem pincébe, hanem az első emeleten. A málét kenyeret, a csupasz küszöbről kellett bevinnünk.

Vattát, vécépapírt nem kaptunk, semmiféle papír, írószer, tű nem lehetett nálunk. Vékony, csíkos darócruhánk alatt vászon katonaing, lábunkon fűzetlen kemény bakancs. A zsebkendő némelyeknek különböző célt szolgált: vattát helyettesített, aztán kimosva kenyértakaró lett. Zsebkendőnek is használni kellett.

9 hónap után az ország legsúlyosabb, még a Mária Terézia királynő idején (18. század) épített, női fogházába szállítottak minket, Csíkszeredába.

A börtön éveire visszaemlékezve hálával tör fel szívemből a fohász, az ének szavaival:

*Sokszor megédesíted, Uram, keservemet,
hányszor lecsendesíted, Uram, bús lelkemet.*

Volt egy szigorú, de nagyon jóindulatú őr. Itt 3 nap alatt megtelt a fejünk tetűvel. Amikor ollót kértem, hogy lenyírhasssam hosszú, barna hajkoszorúmat, sajnálkozva nézett rám. De jó ötlete támadt. – Nem – mondta –, hozunk DDT fertőtlenítőt és ráérnek, szedegessék ki egymás fejéből a tetveket. Máskor, ha maradt málé, mindig az ajtónk elé tétette. A közjogi elítéltek kaphattak csomagot. A többiek jólaktak, volt aki meg is hizott. Aztán a szeretet leleményességével szerzett nekünk színes fonalat a börtön kötődéjéből s ebből terítőt kötöttünk a börtöniroda részére és egy nagyobb cellába helyezett át. Hét közülünk, életfogytiglanra ítélt nő volt. A terítővarrás elviselhetőbbé tette napjainkat. Sőt, jóindulatúvá tette öreinket, naponként csodájára jártak munkánk szépségének. A népművészet remeke volt. A fegyelem lazult, a sétaidő hosszabbodott, a motozást már csak néha kellett elsz szenvedni, formálissá vált. Azután elszállításom előtt 3 hétre egyedül maradtam a cellában, befejeztem a megkezdett terítőt. A többieknek hamarabb zárult le az ügyük.

Elérkezett egy másik börtönbe való szállításom ideje is. Csíkszeredába szállítottak.

Hét személy érkezett meg velem ide, nem ismertük egy-

mást, csak a vonatban találkoztunk. Három heti karantén következett. Az elmaradhatatlan dézsa a sarokban. Most már nem vittek ki minket az illemhelyre. Kaptunk egy-egy csészét, rabruhát. Néhány holmit megtarthatunk a magunkból, a többit elvették. A mindenkori börtönprogram: 5 óra ébresztő, a nap valamely szakában 20 perces séta. A különböző cellák lakóinak nem volt szabad látniok, sem hallaniok egymást. Este-reggel a kisdézsza kiürítése volt a feladatunk. Szerencsére kloramint kaptunk eleget, mégis a bőrünkbe szívódott egy sajátos szag, mely szabadulásunk után is néhány hónapig megmaradt. Megérkezésünk után kimostuk a kisdézsát, vizet hoztunk, amennyit akartunk, és a jéghideg vízben mosószappannal, melyet mindig bőven kaptunk, kimoshattuk fehérneműinket a vécének használt dézsában. Felmostuk a padlót, bizony ráfért. A folyosóról fűthető kályhánk volt. Másnap egyik fiatal szobatársunk igyekezett kapcsolatot teremteni a szomszéd cellával, ahol már 8 éves fogságot eltöltött tüdőbetegek voltak. A morze volt a cellaközi nyelv. Az alutápláltság (800 kalória) képzelenné tett a koncentrált, folyamatos gondolkodásra. Így imáimat is morzejelekkel mondtam el. A szomszéd cellával felvett kapcsolatot az éber őr észrevette, és ezért mind a hetünket hátraszorított kézzel a mozdíthatatlanságig megbilincseltek, 2-3 órán át.

A karantén után áttettek egy nagy terembe. 70 rabot zsúfoltak össze, 19 évestől 70 évesig; földművelők, vasgárdisták, egyetemisták, orvosnők, a társadalom minden rétegéből. Külföldre szökött ellenzékiek rokonai, Jehova tanúi. Itt találkoztam a mi csoportunkhoz tartozó Holoscsuk Idával. Komoly, elkötelezett életű testvér volt. Néhány napra ajándékba kaptam Földesi Veronika diakonissza testvért, akit 5 évre ítélték. Nagyon sovány, meggyötört volt. Szabadulása után még élt 10 évet. Az Úrnak alázatos, zúgolódás nélküli szent leánya teljes benutságban feküdt hosszú ideig.

Sokan ortodox vallásúak voltak. Két részre szakadtak. A legionáriusok, szigorú fegyelem alatt, böjtöt, szilenciomot tartottak, senkivel sem érintkeztek. Minden nap összegyűjtötték 12 személy féladag részét. Néhány régi rabnak

még volt mosdótála, derékig mosdottak. (Mi csak szájunkból mosakodtunk.) Az összegyűjtött vízben egymás után ki-mosták, naponként a rabinet, az ágyrácson, majd saját testük alatt összehajtvá szárították. Naponként felmosták a termet. Egészségtelen, nyirkos levegőt idéztek így elő. A másik csoport a vallási hagyományok szigorú hívéként, egy akarattal, nagy ünnepeken, liturgiai szöveget suttogtak (nem volt szabad hangosan beszélni). Ezek nagyon haragudtak a jehovistákra, mert azok mindent kicsúfoltak, ami ezeknek szent volt. Nem volt, aki megfeleljen nekik. Kevés volt olyan, akinek személyes meggyőződése lett volna. Megérkezésemmel a Jehova tanúi érveléseit döntögettem, az Igét idézve. Boldogok voltak, hogy volt aki vívjon „Góliát” ellen.

Mi kettesben tartottunk reggeli csendességet Holoscuk Idával. Felváltva szolgáltunk azzal az igével, amit szívünkbe felidézett a Szentlélek. Volt egy másik csoport is. Ezek összegyűltek s egy jó elbeszélő asszonyka mesélte az általa olvasott regényeket. Az evangélium nem kellett itt senkinek. Mindenki igyekezett élni saját életét.

A lekvárt (50 g) néha összegyűjtötték, és a napi, nagyon pontosan kimért 100 g kenyerek morzsáival összekeverve, születés- vagy ünnepnap tortát is készítettek, egymás megelégedésére. Mi a lekvárból bort erjesztettünk gyógyszeres üvegbe, ha akadt egy-kettő, és a kenyeret is megtörve, az ortodoxokkal együtt úrvacsoráztunk. Felemelő élmények voltak ezek. Én, az állandó vérzés miatt igen gyenge voltam. Az öregek helyett, ha rájuk került a sor, a fiatalok viték le az első emeletről a dézsákat, hoztak ivóvizet. Fizetésképpen a napi kenyéradagjukat adták oda azoknak, akik elvégezték helyettük a munkát. Az én soros szolgálatomat Ida vállalta magára, szeretetből, ellenszolgáltatás nélkül.

Általában, e börtönben nagy volt a szigorúság. Az ételadagot pontosan megkaptuk, a konyhán nem rabok dolgoztak, szigorú ellenőrzés mellett. Igyekeztek jól gazdálkodni. Disznót vágtak, az árpakása elég zsíros volt, apróra vágott húsdarabokkal, melyet a szobafelelős (8 évet letöltött rab) osztott ki. Körülbelül 40 személynek jutott egy-egy falat.

de mindenkinek kijelölt helye volt a sorban és ahol abba maradt, másnap ott folytatták, úgyhogy békesség volt. Valami leves, este is főtt étel. Nekem a kevés is elég volt. Nem volt étvágyam. Néha egy-egy dézsa vegyes savanyúságból kapott mindenki, 4 darab finom, meleg, héjába sült krumplival együtt.

Télen, cérnával szeletekre vágták a puliszkát s a kintől fűtött hatalmas dobkályhának a falára tapasztották. Némelyek nagyon élvezték az ízét. Én nem jutottam ide, nem is kívántam. A szoba másik végében nem is volt érezhető a kályha melege. Télen az ablakok soha nem engedtek ki a fagytól. Három jégvirágos ablak közül az egyik mindig nyitva volt és csak este fűtöttek. Mi béleletlen köpönyegekbe burkolva álltunk. Nehéz volt visszavonulva élni. A csendet az állandó suttogások, veszekedések zavarták. Az emlékezés kopott. Nem elégített ki kettőnk reggeli közössége.

A jehovisták rengeteg új ígét tudtak kívülről és előre betanult témáikkal igen érdekesek voltak. Volt egy idegbeteg idős leány, aki őrzöngött, ha nem engedték állandóan feküdni. Onnan kényelmesen osztotta ferde tanait azoknak, akik odamentek. Abban találtam kedvemet, hogy ágyam végén, lelógó kabátomba csavarodtam, kissé hangtompítóul szolgált, és énekeltem a sok szép éneket, halkán dicsőítettem Istent. Néha bejött a politikai tiszt szétnézni köztünk. Akkor is szerettem megbújni a háttérben. De ő mindig előszólított, ma sem értem miért volt rám gondja, annyi rab között. Kedves, szerény, szótlán ember volt.

Az imádkozás nagyon nehéz volt számomra. Otthon hangosan szoktam meg az imádkozást, hogy el ne kalandozzanak a gondolataim, és most...? Az Úr mégis megtalálta velem a legmegfelelőbb lehetőséget. A számbavétel alkalmával, reggel és este, a sorakozón csendben kellett állnunk, rendezett sorokban, hogy megszámlálhassanak bennünket. Sokszor 1 órát is (szegény öregek!). Itt aztán, elengedett testtartásban, a szoknyámon, morzéval kopogattam ki imáimat, fohászaimat és ismert énekek szövegét. Legalább négyszázat tudtam még akkor. Így táplált az Úr, így fakasztott vizet a Lélek a kősziklából. Jó volt, csodála-

tos volt. Ilyenkor túlláttam a börtön falain, Jézus ölébe hajthattam fejemet.

Aztán tudásszomjam kísértésbe vitt, mint Évát. Kevés volt Jézus. Hallani akartam minél többet a jehovisták tudományából. Szomjaztam az Igét, de tanításuk megingatta előbbi biztos meggyőződésemet. Iduka kért, ne közeledjem hozzájuk. Késő volt. Ő eltávolodott tőlem és én még jobban közeledtem hozzájuk. De egy belső hang nem engedett teljesen egyé válni velük soha. Azt állították, hogy Jézus visszajövele már megtörtént. De ennek a Biblia ellentmondott az emlékezetemben: „Ímé eljő a felhőkkel; és minden szem meglátja őt, még akik őt általszegezték is; és siratja őt e földnek minden nemzetsége.” (Jel 1,7) A másik tanításuk szerint az elragadtatás megtörtént máris, és tovább folyik, de mi nem lehetünk ezek között, sem mások. Ezért fenntartással fogadtak ők is, mint aki „nem őszinte kereső”. Rengeteget tépelődtem. Krisztus vérének váltsága elhomályosodott bennem és a központba a magam állásfoglalása került. Elfelejtettem, hogy Isten állást foglalt mellettem már anyám méhében, ingyen, kegyelemből a Krisztusban megjelent kegyelemért.

Aztán Idát elvitték 15 fiatal leánnyal együtt. Nem tudtuk hová. Mindég és minden közelebb vitt Jézushoz.

Itt is emeletes ágyak voltak. Két és fél ágyban aludtunk öten. Én a harmadik magassági szinten feküdtem egy idősebb rabnővel, így két pokróccal takarózhattunk télen, a jégvirágos ablak teljes magasságában. Egyszer összezúztuk magunkat, mert leestünk az ébresztő ór kiáltásától felriasztva.

5-től 7-ig elkészültünk a személyes bajainkkal, takarítással és sorbaállással. Azután nem nagyon volt mit kezdeni magunkkal, jött a híg pörkölt árpakáv fekete leve, 10 dkg kenyér, 5 dkg lekvár, 11-kor puliszka. 12 és 2 óra között ebéd, 6-kor vacsora és vártuk a takarodót 10 órakor.

Néha, talán egyszer egy hónapban, kapott a terem 5 varrótűt, és összevarrhattuk szálakkal, elszakadt ruháinkat. Jaj volt, ha egy tű elveszett – és vészett el –, eltűnt, jól elrejtve a szalmazsák alsó részében, csak a pici cérnacsomó

emlékeztetett arra, hogy hol van. De ha nem volt tű, akkor a rabok nagyon leleményesek voltak. Fésű fokából készítették tűt, kicsi emlékkeresztet, kötőtűt, a vécémosó seprőről lefejtett drótból szeget, a csebrek abroncsából kést, és mindazt drága kincsként el tudták rejteni. Valamelyik szép lány addig csevegett kedélyesen az őrral az udvarban, amíg elvonta figyelmét és a többiek operáltak.

Volt, aki nyelveket tanult – én románul tanultam. Két orvosnő is volt köztünk. Az egyik, Munteanuné 60 év körüli. Az volt a bűne, hogy testvére Párizsba szökött, és ott a Szabad Európa Rádió munkatársaként bírálta a rendszert. Mirigy-tbc következtében 39-40 fokos láza volt. Nem volt joga orvosi kezelésre, a vizsgálat alatt tanúsított magatartása miatt. 13-14 ponton gennyezett a nyirokcsomó a nyak jobb oldalán. Ócska fehérmeműt téptünk darabokra, házi-szappannal mosta ő maga. Se vatta, se géz, se fertőtlenítő. A kötözést se engedte át nekem, bárhogy kértem. Az ablakon szárítottuk a kötéseket. Valami ronggyal a nyakához erősítette a darabokat és egész éjjeleket nem aludt. Reggel odahívott és fülbe sűgva mondta el álmatlanságában fogalmazott költeményeit. Dallamokat is szerzett hozzá, és abban a kiváltságban részesültem, hogy halkán, csak nekem énekelt el. Elmondta élete történetét, derűs és optimista lélek volt. Még ma is fülemben cseng sikolya, amikor engem is nevemen kiszólítottak.

Számomra a legmegalázóbb volt a havonkénti motozás. A mi cellánk a folyosó vége felé helyezkedett el. Amikor hirtelen felpattanó ajtók neszét hallottuk, mi már régen tudtunk az elkövetkező eseményről. Működésbe lépett a távbeszélő hálózat, kopogtattak celláról-cellára. „Vigyázat, motozás!” Talán nem is sejtette Morse, amikor a jeleket feltalálta, milyen áldott szolgálatot tesz vele a szegény rabok számára. A tiltott dolgokat elrejtettük. Rendbe hoztuk, amit lehetett. Készen voltunk, amikor 4-5 markos, nagy hangú legény keményen kiadta a parancsot: „Személyes holmiját mindenki szedje össze, kihozni a folyosóra, sorba lerakni és várni!” Nekem a doktornőt kellett segítenem. Mindig úgy felháborította ez a művelet, hogy egész testében remegett.

Le kellett vetkőznünk egészen a fehéreműig, az örök (nők) áttapogattak minden varrást, derékszegélyt és földre dobták, oda, ahol annyit taposott csizmájuk. Aztán a batyu következett Megírták a büntetőt, ha találtak valakinél tüt vagy ki tudja mit. Addig a cellában a férfiorok azzal szórakoztak hogy kevés holmidat, amit bent felejtettél, lehetőleg a legmesszebben fekvő ágyon találd meg. Volt két beteg is. Egy elmebeteg gyógyszerész, aki nem fázott, egy szál ingben takaratlanul feküdt, nem szólt senkihez. Én fentről, a fekvőhelyem magasságából tisztelettel, halkán kértem, s így betakarozott néha. Ő csak a földön elhelyezett szalmazsákon volt hajlandó aludni. Nem volt hajlandó mosdani vagy fürdeni menni, ahova hetenként elvittek 20 percre. Őt lehet fogoly egy tus alatt. Megalázó volt számomra ez a kötelező meztelenség, ebben a sötét, nyirkos falú helyiségben. Egy 6 méter hosszú betonvályú, 1/2 méterenkénti hidegvíz-csappal. Az első ruháinak szennyes leve átfolyt mindenkire, míg a végén levő csatornán levezetődött. A szobában terjengett a mosott ruha gőzölgő, nyirkos, kellemetlen szaga.

Volt megható példája az önfeláldozó szeretetnek is. Egy cigányasszonyt csempészet miatt zártak le. Négy gyermeke volt. Ugyanakkor egy németországi fiatalasszonyt zártak be határátlépési kísérletért. Neki öt pici gyermeke volt. Jó étvágyú, egészséges fiatal nő volt. Minden jólesett neki, de férje, a per alkalmával meglátta, hogy elhízott és odasúgta neki: „Ne hízz meg, mert akkor nem szeretlek.” Nem tudott azonban étvágyának ellenállni. Kértük ne kezdjen fogyókúrát, gyermekeinek szüksége van anyára (7 évre ítélték). Azzal érvelt, hogy gyermekei még lehetnek, de férje csak egy van, nem akarja elveszíteni. Megbetegedett tbc-ben. Hiába volt komoly orvosi jóakarát (nyugátnémet állampolgár volt), a cigányasszony hiába adta neki napi fejadag 10 dkg kenyerét, nem segített semmi. Meg kellett halnia.

A séta 20 perces volt, egy macskaköves udvaron, ahol a földet kellett nézned, hogy a sűrű sorokban sétáló, előtted járó társad sarkára ne lépj. Néha a szobatársak is gonoszok voltak. Némelyek másokon túltenni, feltűnni akartak, ha-

jukat felcsavarták, kacérkodtak azok előtt az örök előtt, akikre a szabadban rá se néztek volna. Akadt két Júdás is, akik megfogták a hordágyat, s rátették a csupasz fára a hiányos öltözötű gyógyszerész nő szobatársukat és fejfelé, jól összerázva leszállították a sétálóudvarba, pedig a sétálás nem volt kötelező.

Lassan eljött 1960 tavasza. Egy ilyen séta alkalmával, élveztem a ragyogó napsugár simogató melegét. Mivel egy idő óta nagyon hullt a hajam, levettem a kötelező egyensapkát. Az ör azonnal magához hívatott és noteszét elővette, s büntető cédulát akart írni, mivel nem kértem engedélyt a sapka levételére. A politikai tisztet küldte oda az Úr. Az őrmester tisztelgett, jelentett. A tiszt megsajnálta. Azt mondta, máskor kérjek engedélyt. Megúsztam a büntetést. Egy másik alkalommal, amikor már túl sokat foglalkoztam a jehovista leánnyal, kihallgatásra hívatott, beszélgetett velem - gondolom ismerte a helyzetemet -, és végül ezt mondta: - Nincs szebb és helyesebb a református vallásnál. - Pedig ez katolikus vidék volt. Így tette az Úr ellenségemet jóakorrómmá.

Elszakadt a szvetterem mindkét ujja. Javíthatatlan volt. Mivel gyenge és beteg voltam, vérszegény is, úgy gondoltuk, hogy kötünk belőle hosszú harisnyát. Azok a fiatal rabnők csodákat tudtak művelni egy hajlékony, vékony seprűdróttal. A kötés tilos volt. Nem volt szabad sem cémát, sem semmi más fonalat magunknál tartani. Így, amennyit kibonthattunk a szvetterből, elbújtunk a vécé mögé, felváltva, hogy ne vegyék észre, s rögtön meg kellett kötni a fonalat, félve a motozástól. A harmadik szinti ágyra nem lehetett fellátni a kukucskáló nyílásból. Így, ott is dolgoztunk. 5-től 7-ig reggel és este, amikor az örök ébersége alábbhagyott, kimásztunk az ágyra. Amit én bontottam, a szobatársnőm máris szemekké varázsolta. Az egyik már készen volt és nekem igyekezniem kellett a bontással, ezért lehoztam a sorakozóhoz az össze-vissza stoppolt mandzsetta darabot. Hirtelen felszakították az ajtót, az őrmesternő rámförmedt: - Maga ott, adja elő a szvettert, amit kötött - és már rohant,

hogy felmásszon az ágyra, ahol elővigyázatosságom hiányában, takaratlan pihent a munkadarab. Felmértem pillanatok alatt a helyzetet. – Kérem – mondtam siránkozó alázattal –, én nem kötöttem, hanem tessék, itt van nálam, elbontottam egy mandzsettadarabot. – Megállt, majd mint egy héja csapott le a picci, kis sokbogos gombolyagra. – Kérem, ne tessék elvenni, varnom kell vele – színleltem tovább. Persze, nem adta vissza, de én boldog voltam, hogy eltereltem a figyelmét. Mi lett volna, ha megkapja a drótkötőtűt. Akkor harisnya nélkül maradok és büntetést is kapok. Ó, gondolom tisztában volt a helyzettel, örült, hogy segített rajtam, magyar voltam én is. Valószínűleg félt a román kollégától, akit rosszindulata odáig ragadtatott, hogy éjjel, míg mi aludtunk, létrát támasztott az ablakhoz a folyosón, és a mészen, mellyel be volt meszelve a teljes ablak, gombostűfejnyi rést kapart, hogy onnan is szemmel tartasson. Az őrnő ebbe nem nyugodott bele. Egész nap figyelte minden mozdulatomat. Erre én nem is gondoltam. A tétlenség nyomasztólag hatott testre-lélekre. Megkértem a gyermekgyógyász orvosnőt, mondjon el nekem mindent az egészséges csecsemőkről és a patológiás esetekről is. Ismételni akartam, mivel én magyarul tanultam ezt. Mindjárt az elején kezdte. Elővettem egy mosószappant és egy seprűszálat, és a lágy szappanba jegyeztem: *Lanuya Vermiciosa*. Egyszerre nagy robajjal nyílt ki az ajtó, és mint a tigris vetette rám magát az őrnő: – Adja ide. Mit írt rá? – Fogalma sem volt, hogy mit jelentenek a szavak. Azzal vádolt, hogy titkos szavakat írtam. A magyarázatot nem fogadta el, jelentést írt: 7 nap elkülönítő büntető cella.

Nem sok idő múlva jött a főnöke, hátracsavarta a kezemet és bilincset tett rá. Úgy megszorította, hogy „kék lett, mint a posztó” – mondták a szobatársnők. A 69 társamat talpra állította, „egy mindenkiért, mindenki egyért” alapon. Engem háttal parancsolt a kémlelőnyílás felé. Aztán elment, de mindegyre visszajött. – Na, hogy érzi magát? – Nem jól, de vétettem, tehát el kell szenvednem a büntetést. – Úgy láttam sajnált is, szerette volna, ha bocsánatot kérek. Nem tehettem meg, azokért sem, akik jóindulattal voltak s

vállalták a szolidaritást. Végre jött az ebéd kiosztás. A többiek leülhettek úgy vagy két óra múlva. Nekem még nem járt le a büntetésem ideje. Az ebéd vége felé jött a törzsőrmester és szó nélkül, de székely férfihez illő keménységgel, még megkínzott egyszer, mikor lekapcsolta a húsbomba vágó vasat.

Aztán elmúlt néhány nap, és ugyanez a nő volt a szolgálatos. Egy listát vett elő és felolvasott 7 nevet. Vettek az elkülönítőbe. Egy bűnért kétszer bűnhődni! Milyen jó, hogy az örökké tartó bűnhődést elszenvedte az Úr Jézus helyettem – gondoltam. Én voltam a listán az első, a szobabesúgó az utolsó. Mi hatan kisorjáztunk, megadva magunkat, a besúgónő azonban nem. Nála egy varrótűt találtak. De sokszor árult el másokat hasonló dolgokért! Az öröknek szűkségük volt aljas szolgálatára, de gyűlölték is érte. Végül is mindenki elégedetten lélegzett fel, amikor megbilincselve, egy szalmazsákra dobva, szállították le a pincébe.

Megérkeztünk. Keskeny ajtó, szűk szobater, fűtetlen. A fűtéshez ugyanis nem volt jogunk. Vécé gyanánt egy dézsa és a csupasz padló. Az őrnő megmotozott mindenkit. Elszedte a melegítőket, csak az agyonkopott rabruha, bélés-telen kabát, bakancs maradhatott rajtunk. Elfelejtette észrevenni rajtam a meleg gyapjúharisnyát, vagy talán megszánt? Hála az Istennek! Egy leány és én 7 napot kaptunk; ez a leány lesbikus, beteges hajlamú volt, rengeteget kínozták, 365 napból 110-et töltött elkülönítőben. Egyik cél-lából a másikba költözhetett, de beteges hajlamától nem akart szabadulni, nálunk is megrontott egy olyan fiatal-asszonyt, aki négyhónapos csecsemőt hagyott otthon. Vad és összeférhetetlen volt. Ha valaki leült pártársa mellé, rúgott-ütött féltékenységében. A kínzások válogatott formáit mind végigszenvedte. Hátrafordított kézzel, a földön ülve, körbefogatták vele a jéghideg kályhát, odakötötték egész éjszakára. Máskor gúzsba kötve kellett feküdnie egy keskeny padon. Nem akart és nem tudott szabadulni. Beszéltem neki Jézusról, mosolyogva hallgatta akármeddig. Engem eltűrt maga mellett, mert nem vettem meg, és szívesen hallgatta, amit mondtam. Egyszer a lepedővel felakasz-

totta magát éjjel, de idejében észrevették és így megmenekült. Most itt volt ő is a csoportban, a besúgó, és négy 70-en felüli öreg hölgy, akik pillanatnyilag megfélemltek arról, hogy tilos a lefekvés, csak hátradőltek az ágyon, ahol ültek, hogy megegyenesítsék derekukat – de ez a háromgyermekes elvált örnő nem ismert kegyelmet, 5 napot kaptak.

A szabály itt is az volt, mint fent, 5-től este 10-ig lábon vagy ülve, de csak a jéghideg padlón. Este 10 órakor behoztad a 2 személyre szóló egy szalmazsákot, de mivel 7-en voltunk, egymás mellett, három zsákon kellett meghúzódnunk. Nehéz volt kivárni a reggelt, a szalmazsákok között takaratlanul. Aztán reggel nem kellett öltözni, mert le sem vetköztél, kivittük a szalmazsákot a folyosóra, s ott a testünk párájától megnedvesedett szalma megfagyott, és este a jégcsapokat elolvasztották a testek.

A büntetőben egy nap ettünk rendesen, másnap csak forró, sós vizet kaptunk. A koplaló napra nem volt szabad félretenni semmit. Voltak örök, akik bizonyára sajnáltak bennünket. A csíkszeredai hideg miatt nagyon szenvedtünk a fűtetlen helyiségben. Amikor enni kaptunk, valahogy mindig férfiak voltak szolgálatban. Nekünk adták az ételek legjavát. Húsos ételt kaptunk a csajkába, amennyit akartunk.

Nem tudom ki volt a kezdeményező. Társaim elhatározták, tesznek el a koplaló napra valamennyit. Délben megtöltötték a két csajkát finom árpakásával, zsebkendőjükben eldugták a puliszka felét, a szoknya korcához szorítva, este jól kimosták a vécédézsát kloraminnal. Összeborították a két csajkát, azt gondolván, nem látta senki. Összekötötték zsebkendővel, betették a dézsába és lefedték. De már jött is az éjszakai gárda. Mi felsorakoztunk a számbavételre. Feltépték az ajtót, kezdődött a szemle. A szolgálatos ör elindult a vécé edény felé, majd meggondolva magát, jól ránk nézett. Megnézte a kályhát, nem rejtettünk-e el ételt másnapra, és lassú léptekkel, jobb oldalról elérte a tinétát (vécé), egy másodperc töredékéig megállt, visszalépett, (meghúlt bennünk a vér), ha felfedezi, újabb hét nap büntetés

vár ránk. Aztán legyintett a kezével és továbbment. Mi felélegettünk. Megúsztuk. A sós víz eléggé visszatartotta a vizet a szervezetben s így nem volt szükségünk az edényre. Kivettük a szalmazsákot és amíg az örök átvették a szolgálatot, 5 éhes jóízűen ette a kloramintól bűzlő táplálékot. Én nem kértem belőle, a besúgó hiába könyörgött, nem kapott.

Aztán lejárt az 5 naposok büntetése. Egyedül maradtam a lesbikus Hédivel. A szívemben békesség volt. A fáradtságot, éhséget nem éreztem. A szegény szenvedő és nagyon önző Hédi, a tinétát, az egyetlen ülőhelyet nem adta át senkinek. Aztán letelt a mi időnk is. Csodálatos volt az a szeretet, amellyel fogadtak a cellatársak. Nagyobb része félretette számomra kicsiny kenyéradagját, öleltek, vigasztaltak és én elfoglalhattam a helyem újból a nagybeteg Munteanuné szolgálatában. Persze, a nagy idő távlatában sok mindent elfelejtettem, de az Úr hűségét nem. Én csak olyan voltam, mint a vízen járnai akaró Péter. Ő pedig ugyanaz maradt: örök, hűséges, irgalmas Isten.

Talán itt be is fejezhetném, de nem teszem. Isten adjon erőt nekem, hogy megírhasam mindazt, ami fontosabb mozzanata még életem eme szakaszának...

Emlékezetem kihagy, a dátumokra nem emlékszem, csak még néhány dolgot mondok el.

Jött a politikai tiszt, szemlét tartott, majd a listán, amit felolvasott, az én nevem is szerepelt. Munteanuné fájdalmas sikolya: „Magduca!”, még ma is kísért. Nem tudtam meg felőle többé semmit.

Hosszú út állt előttünk, gyöngye lábaink alig bírtak hordozni az állomáshoz vezető úton. Nem volt bámészkodó tömeg, de még bizakodó szív sem. A vonatban kis nyolcszemélyes fülkékben utaztunk. Én hamarosan, magam sem tudom hogyan, felmásztam a csomagtartó rácsra, ott feküdtem egész úton. (Nem tudtam, hogy itt vagyok, drága, jó anyámmal egy városban, azzal, aki patakot duzzaszthatott volna könnyeivel.) Jogot kaptak a munkára a politikai foglyok. Ez volt elszállításunk oka. Piaci kosarat készítettünk,

üvegeket fontunk be vesszővel, és fület csavartunk hozzá (férfikezeknek is nehéz munka) 3 szál vesszőből. Állandó hidegvizes vesszővel dolgoztunk 12 órát, reggel 7-től este 7-ig. Néha műanyag szállal is dolgoztunk, üvegeket szőtünk be és gyermekkocsit. Nem volt mindig elég anyag, de engem mindig kivettek munkára és ennek örültem. Ha teljesítettük a normát, jogunk volt egy 5 kg-os csomaghoz. Kaptunk egy levelezőlapot, melybe csak a kívánt ételmisszert írhattuk. Magunkról, a helyről, nem. Börtönéveink egyhangúan teltek. A jehovisták is egymás gyengéit szellőztették. Én nagyon gyenge voltam. Ha orvoshoz mentem, néhány tablettát szalicilkészítményt kaptam. Ha a sorakozón álltam, szinte kikapcsolódott a lábam, alig tudtam megindulni. Ebédszünetben csak parancsra ettem, mert úgy éreztem, inkább a faforgácson feküdve pihennék munkakezdésig. Amikor a hálóba visszavitték, néha egyeseket megkértem üljenek az ágyam szélére, takarjanak be, s keveset pihentem. Idukával találkoztam itt, s újból együtt dolgoztunk. Ő végezte az igényesebb munkákat. Így teljesítettük a normát. Ő aztán átpártolt a jehovistákhoz, akikkel sokat volt együtt a konyhán, Csíkszeredában. Én is próbáltam közeledni hozzá, de igyekezett magát távol tartani, mert sokszor ellent mondtam neki. Végül Ida kiközösített, átpártolt egy román nőhöz, akinek nagy szüksége volt a munkájára is. Én nem tudtam többé teljesíteni normámat, de szorgalmamért az első 10 között voltam. Isten tudja mennyire szükségem volt ételmisszerpótlékra. Nehéz volt az ismét magamra maradás. Volt itt egy halk szavú, katolikus szociális nővér. Ő mindenkihez kedves volt, és élte belső életét csendben. Teréz nővér. Neki panaszkodtam Ida felől, aki cserbenhagyott. Szelíden szólt, hagyjam őket, elég Jézus. Drága volt ez a biztatás. Patócs Erzsikével is itt találkoztam. Ő Visky tiszteletes csoportjához tartozott. Csendes, szótlan lélek volt, nem visszautasító, de közlékeny sem. Jó volt el-elmondanom gondjaimat neki. Úgy tudtam, tbc-fakadás van a nyakán, de mirigyrákban szenvedett. Nem panaszkodott. Többé nem találkoztunk. Kiszabadulása után hamar elköltözött Urához, akit nagyon szeretett.

A betegszobában csak egyszer voltam, súlyos enteritiszben szenvedtem, 40 fokos lázzal. A diétának azonban nem vettem hasznát, nagyon zsíros volt.

Két szomorú történetet kívánok még elmondani.

Egy ragyogó szépségű fiatalasszonyt, aki talán tudott férje politikai tevékenységéről, váratlanul letartóztattak. Két kisgyermek maradt otthon. Semmit nem tudott létükéről, s megzavarodott. Kedves, mosolygó teremtés volt, és utóbb már nem emlékezett semmire és senkire. Az őrök néha kivitték magukhoz, hogy kiemeljék a tömeg nyomasztó terhe alól.

A másik egy jehovista fiatal leány volt. Valami folyóiratot találtak nála, ezért ítélték el. Nem volt dogmatikus és szerette a társaságot, nagyon kedves és szép leány volt – nekem is jól jött ez, mert ekkor hagyott el Ida és közösisített ki a jehovisták. Én minden szabad időmet, munka után, újból halk imával és énekléssel töltöttem. Ez a leányka jött hozzám. Csomagot kapott és csak később fedezte föl, hogy szülei a lesütött hússal-zsírral tele konzervdoboznak dupla aljába (háziilag készítették) egy levelet csempészték be. Az őrök kései sem fedezték fel, pedig mindent: a kétszersültet, a kekszket is darabokra vágták, mert mindenütt üzenetet kerestek hazulról. Nem volt jogunk tudni semmit egymásról. A két pléhlemez között nylonba csomagolt levélkét nem tudta sehol elolvasni. Mit tegyen? Ekkor már kaptunk könyveket olvasni és esténként, felváltva, éjjeli ügyeletes volt közöttünk a szobában. Azt tanácsoltam, óvatosan simítsa el a könyvben a levelet. Fokozatosan, amikor hallja az őr lépteit eltávolodni, és csak szavanként lassan olvassa a zsírral nagyon átítatódott levelet. Sikerült. Ennyi állt benne: „*Nem haragszunk rád, vigyázz magadra, szeretettel várunk haza, szüleid.*” Másnap örömmel mondta el nekem. Nem bírta ki az öröm terhét: harmadnapra megbomlott az elméje. Gyönyörű, hosszú, bronzszínű kibontott hajával, szemei kifejezéstelenül meredtek a távolba. Kórházba viték. Néhány hónap múlva talán még súlyosabb állapotban került vissza. Körülbelül egy év múlva szabadultunk, őt újból kórházba szállították.

Azután, 1963 elején, Nagyváradra szállítottak. A helység változott, a helyzet ugyanaz. Valami 20 földműves asszony készítette, bontotta nekünk egy műhelyben a veszszőt. Nem láthattuk egymást. Nem akartak bemenni a kollektívbe, ezért zárták be őket.

Nem tudtam a napot, hónapot, évet, hiszen olyan egyhangúan teltek el. Szemorvos jött, én is feliratkoztam, mert nem bírtam a fényt, amely éjjel-nappal világított a szemünkbe. Ez igen kínos volt, ha csak tehettem, kezemmel fedtem be az arcomat. Kevés híján megvakultam. Azonnal két doboz A-vitamint írt elő az orvos, és saját kezembe kellett adniuk. Az őr mondta, ilyen még nem fordult elő munkája során. A higiéniai körülmények annyiban javultak, hogy csoportosan kivittek a vécére, persze, papír, vatta itt sem volt.

Aztán áttettek, végre, egy négyszemélyes cellába. Ez megnyugtató volt számomra. Nagyon fárasztott a zaj, és egyáltalán a tömeg. Krónikus fáradtságban szenvedtem. Egyszer egy komikus eset történt. Vacsora után nem volt mit tenni lefekvésig még 2 órát, aludni nem volt szabad. Jó ötletem támadt, ahogy az alsó ágy szélén ültem. A jó nagy börtönzsebkendőt az állam alatt két sarkával a felsőágy vaspántjához kötöttem, s így ez ülve tartott és én el tudtam szunnyadni. Egy idő után, nagy robajjal nyílt az ajtó, kinyitom szemem s láttam az ijedt szolgálatos tisztet és őrmestert. Fellélegeztek. Azt hitték, felakasztottam magam.

Innen nyertem vissza a szabadságomat, 1964. április 17-én. Itt kezdődött az újabb kálvária, amely még ma is folytatódik.

Szédültem, botorkáltam a sínek között, nem tudom, hogy kerültem oda. A többiek, jóval előttem, igyekeztek egy veszteglő vonat felé. Piciny bőröndömmel egyensúlyoztam, hogy el ne essek. Valakik figyeltek. Nekünk megparancsolták, senkinek nem szabad szólnunk arról, hogy honnan jövünk, mi volt ott stb. A 8 évből, 2 hónap híján 6 évet töltöttem le. Visszajuthatok, azzal fenyegettek.

Egy férfi odajött hozzám és provokált, amikor látta tétova lépteimet. – Kik ezek és honnan jöttek? – Ha éppen

tudtam volna gondolkozni, nyugodtan mondtam volna: „Ezek, akik jöttek egy nagy nyomorúságból.” – Egyedül vagyok – feleltem, és igazat mondtam, mert a többiek, mire én odaértem, már felszálltak a vonatra.

Ott bent az utolsó hónapokban újságot olvastak fel nekünk és politikai előadást tartottak, hogy milyen jó most a munkásoknak, kollektivistáknak, az életszínvonal mennyit emelkedett stb. Én szívesen hallgattam. Néha tévét is nézhettünk. Mindenre rácsodálkoztam. És most, a vonaton, munkaruhába öltözött emberek panaszkodtak, zúgolódtak. Csodálkoztam rajtuk és elmondtam, amit a börtönben, a politikai tisztól hallottunk.

Este érkeztem Kolozsvárra. A lakásom el volt foglalva, mivel a 8 év börtönbüntetés mellett, vagyonekobjzásra is ítélték. Ezt végre is hajtották, miután édesanyámat kötelezték arra, hogy hozza el fennmaradt holmimat. Nem volt kihez mennem. Régi szomszédom az udvarból adott éjjelre szállást, nagy szeretettel.

Aztán másnap, éhesen róttam az utcákat, nem volt személyazonosságim, irataim helyett csak egy szabaduló cédula. A rendőrségen azt mondták, utazzam szülőfalumba, szerezzek keresztlevél-másolatot.

A lakáshivatalba be se jutottam. Postán küldtem kérényt s a régi lakásomra érkezett válasz, de én akkor már kényszerlakhelyemen voltam.

Álláskeresésemre a válasz: „Majd, ha meglesznek az iratok.” Az aligazgatónő, dr. Margineanuné adott 100 lej, hogy majd, ha keresek, visszaadom. Két nap múlva kaptam még valakitől és azonnal visszajuttattam. Este lett és én semmit sem intéztem. Drága Jakab Sarolta, diakonissza testvér fogadott be saját szállására, áldja meg az Úr érte. Lelki testvérek kerestek fel. De én nagyon beteg voltam. Nem volt tiszta ágyam. Nem is emlékszem jól ezekre a napokra. Talán 20-án utaztam haza Aradra, édesanyámhoz és dolgaimat intézni, de csak nehezen jártam, igen sovány voltam. Valahogy azért mindent magam intéztem. Ezután, néhány nap múlva visszautazhattam Kolozsvárra, dolgaimnak utánajárni. Váradon át kellett szállnom a gyorsvonatra.

Az egyik lábam és a bőrönd már fent volt a lépcsőn, de nem volt erő bennem, hogy rátámaszkodva felhúzzam a másikat. A vonat megmozdult. „Segítsen!” – kiáltottam az egyik asszonynak, aki felismerte a helyzetet, feltett és már indult is a vonat. Kis híján a kerekek alá kerültem.

Kolozsváron azonnal orvoshoz mentem. Csere főorvos úrhoz. Azt mondta: reuma. Én tudtam, hogy nem az. Megkértem egy kedves diakonissza testvért, aki a röntgenfelvételeket készítette a volt zsidókórházban, készítsen felvételt a gerincoszlopról és medencéről. Teljesen fehérek, átlátszóak voltak a bordák, totális csonttritkulással. Gondoltam én ezt, mert megfordulni is csak a felső ágyba kapaszkodva tudtam a börtönben.

Beadtam papírjaimat és Fazekas professzor úr beutalt az ortopédiára. Öt hétig feküdtem itt. A diagnózis: Müllmann betegség, teljes vitamin- és kalciumhiány.

Mire innen kikerültem, az egészségügyi hivatal nem adott állást Kolozsváron (gondolom felsőbb utasításra), és Cîmpeni-be száműztek.

Itt abbahagyom beszámolómat. Később talán folytathatom üldöztetésem jogi kihatásait, testi-lelki hátrányait. Rehabilitálásomat nem kértem. „Tudom, kinek hittem, és bizonyos vagyok benne, hogy ő az én nála letett kincsemet meg tudja őrizni ama napra.” (2Tim 1,12) Talán rabságom hasznossá lehetett ott bent némely lélek számára a békesség megtalálására, de ez a munka az övé. Övé legyen a dicsőség, örökkön örökké.

Miután kijöttem, még 20 év elteltével is jöttek elém drága lelkek, akik rajtam keresztül nyertek áldást Krisztusban Istentől. Sokszor feltettem a kérdést: „Kik ezek nekem?” Ugyanazon részestárs-örökösök a Krisztusban. De hála az Istennek, aki sok bukácsolás ellenére megáldott és megtartott, mind e mai napig hűségben, ama boldog reménységre, mely a mennyekben van fenntartva számomra és mindazok számára, akiket csak elhív az Úr. Igen.